

Плевенски исторически четения

Pleven Historical Readings

Регионален исторически музей – Плевен
Regional Historical Museum – Pleven

Издание Publication	Съединение и разединение Unification and disunity
Том / година Volume / year	V / 2026
Издател / държава Publisher / country	Регионален исторически музей – Плевен, България Regional Historical Museum – Pleven, Bulgaria
Автор(и) Author(s)	Мария Лилова Maria Lilova
Институция Affiliation	Регионален исторически музей – Плевен Regional Historical Museum – Pleven
Заглавие Title	ИЗГРАЖДАНЕТО НА ЦЪРКВАТА „СВЕТА ПАРАСКЕВА“ В С. РУПЦИ, ОБЩИНА ЧЕРВЕН БРЯГ THE CONSTRUCTION OF THE CHURCH OF „SAINT PARASKEVA“ IN THE VILLAGE OF RUPTSI, MUNICIPALITY OF CHERVEN BRYAG
Страници Pages	511-520
Постоянен адрес Permanent URL	https://plevenhistoricalreadings.eu/articles/phr-5-511/

ИЗГРАЖДАНЕТО НА ЦЪРКВАТА „СВЕТА ПАРАСКЕВА“ В С. РУПЦИ, ОБЩИНА ЧЕРВЕН БРЯГ

Мария Лилова

Регионален исторически музей – Плевен

Резюме: В хилядолетната история на християнската религия храмът е мястото, където ритуалите се изпълняват във форми, установени от опита и основните закони на богослужението. С течение на времето той се превръща и утвърждава като **един от символите на християнството**.

През 30-те години на XX век във Врачанската епархия са построени и ремонтирани стотици параклиси, църкви и манастири. Един от тези храмове е църквата „Света Параскева“ в село Рупци, община Червен бряг. Информация за пътя на изграждането ѝ се съдържа в протоколната книга на църковното настоятелство в с. Рупци, водена от 29 май 1932 г. до декември 1954 г. Настоящата статия е създадена предимно върху основата на споменатия архивен източник, като са привлечени и допълнителни краеведски и църковноисторически материали.

Ключови думи: църква; „Света Параскева“; село Рупци; църковно настоятелство.

Българската православна църква е възприемана като стожер на народността и културната идентичност на българите през вековете. В хилядолетната история на християнската религия храмът е мястото, където ритуалите се изпълняват във форми, установени от опита и основните закони на богослужението. С течение на времето той се превръща и утвърждава като един от символите на християнството.

През 1930 г. Врачанската епархия, към която принадлежи с. Рупци, се поема от митрополит Паисий, за когото важно е било „да няма населено място без дом Божий“. В резултат на дейността му в подопечната му епархия са построени и ремонтирани сто-

тици параклиси, църкви и манастири¹.

Един от тези храмове е църквата „Света Параскева“ в село Рупци, община Червен бряг. Строителството продължава три години - от 1936 г. до 1939 г., и е осветена същата година. Храмът представлява еднокорабна базилика². В притвора се влиза от западната страна по няколко стъпала. От двете страни на коридора има по една стая – за канцелария, където се провеждат събранията, а от другата се стига до камбанарията по стълбище. Иконостасът е дървен с шест икони на царския ред, няма стенописи. Таванът на наоса е облицован с дъски, подът също е дъсчен, покривът е керемиден. Оградата е каменна с арматурна декорация.

В краеведски проучвания за историята на селото се споменава за съществуването на църква и манастир в местността Манастирището, но не са открити доказателства³. Населението се черкува в Червен бряг или на място в селото идва свещеник да провежда венчавките в старото училище, а кръщавките извършва по домовете. Преди Освобождението енорията е завеждана от поп Саво (Червен бряг), след него – от Илия Цанов (1853-1899) от с. Скравена, заселен в Рупци, свещеник от 3 януари 1886 г. до 1898 г. След него свещеници са Симеон Герчев (Радомирци), Васил Дошев (Червен бряг), поп Александър (Червен бряг). От 27 октомври 1923 г. енорията е поета от Георги Ив. Цанов от с. Батулци⁴. По негово време се строи църквата – 1936/37 г., осветена през 1939 г. Информация за пътя на изграждането ѝ се съдържа в протоколната книга на църковното настоятелство в с. Рупци, водена от 29 май 1932 г. до декември 1954 г.⁵, която е представена в доклада.

Църковните настоятелства се създават при всяка църковна община. Те са изборни органи с председател, назначаван от митрополията, и членове, избирани от миряните. Настоятелствата полагат грижи за движимото и недвижимо имущество; за обзавеждането и снабдяването на църквата; за строителство на нови църкви; за назначаване и уволняване на служители – клисари, певци, свещопродавачи, касиери, и се грижи за издръжката им; за съставянето на бюджета.

¹ Николчев, Д. доц. д-р, „Врачански митрополит Паисий и Врачанската епархия /1930-1974/ през прочита на архивните документи“, дисертация, София, 2017 г.

² Йосифов, Т., „Храмове и параклиси в Плевенска епархия“, Плевен, 2021, с. 152-153

³ Белчев, Д., „Православни църкви и манастири в Плевенския край (от IV век до наши дни)“, Плевен, 2017, с. 286

⁴ Цолов, В., „Рупци“, Плевен, 2000, с. 60-61

⁵ Протоколна книга на църковното настоятелство при църквата „Света Параскева“, с. Рупци, РИМ-Плевен, инв. № В-А-I-2923

Събранията на църковното настоятелство в с. Рупци започват с представяне на присъстващите и въпросите за обсъждане. „След размена на мисли“ се вписват и решенията. Протоколите се изпращат „за сведение и одобрение“ до Врачанската митрополия.

През разглеждания период то се председателства от свещеник Георги Иванов Цанов, членове са: Стоян Момчилов, Цеко Пешов, Тодор Вълков, Ангел Николов, Никола Митов. Още в първия протокол, вписан в книгата с дата 29 май 1932 г., се обсъжда въпрос за доставяне на камък от жителите за градеж на ограда на определеното за църквата място. Номерът на самия протокол е 4, което показва, че идеята за строеж на храма е отпреди това. Този въпрос е представен по-подробно в протокол № 3 от 17 март 1933 г. От обсъжданията се разбира, че населението на селото е от 1500 души и повече от 20 години е без свещеник, такъв е назначен отскоро. Но липсата на църква затруднява извършването на службите, тъй като най-близкият храм е в съседното с. Червен бряг (дн. гр. Червен бряг) на 4 км от с. Рупци. В протокол № 1 за 1933 г., който не е вписан, но се споменава взетото в него решение за започване строеж на храм през пролетта на 1933 г. в следващ протокол. Средствата, с които ще започне строежът, са 100 000 лв., постъпили от църковни треби и от доброволните пожертвования на жителите в натура – осигурените строителни материали – камъни, вар, тухли; на временната трудова повинност за текущата година, която с решение на общинския съвет ще се използва за работа по храма. Отчита се, че това е недостатъчно и се отправя молба към Министерството на външните работи и изповеданията за парична помощ от 100 000 лв., тъй като общината има задължения по отоплението на училищната сграда и по изграждането на чешми и не може да отпусне средства. В последващите протоколи не е отбелязано да е получен отговор на писмото до министерството за парична помощ.

В протокол № 4 от 26 март 1933 г. е вписано, че свещеник Георги Цанов е упълномощен да преговаря с архитекти за изработването на план за строежа. Той се среща и възлага работата на инженер Никола Новоселски и архитект Петър Дограмаджиев от Враца, създатели на архитектурно-инженерно бюро „Никола Новоселски – Петър Дограмаджиев“, срещу сумата от 4000 лв., която свещеникът трябва да изтегли от БЗБ в Червен бряг. След срещата църковното настоятелство натоварва един от членовете си – Стоян Момчилов, да замине за Плевен и да вземе нужната скица за плана на църквата от окръжното бюро. За пътни на свещеника до Враца и на Момчилов до Плевен са гласувани суми от по 150 лв.

През януари 1934 г. се провежда избор за ново църковното настоятелство и проверителна комисия, която преглежда сметките по приходо-разхода на църквата за времето, през което е служило старото църковно настоятелство. След като *„изборът се извърши мирно и тихо, без никакви инциденти, нередовности и заявления“*, за членове на настоятелството са избрани Дило Христов, Ангел Вълчев, Васил Илчев, Георги Цеков, Никола Начов; на комисията – Дако Тодоров, Георги Вутов, Йото Иванов. Председател остава свещеник Георги Иванов Цанов. Това църковно настоятелство продължава да работи за изграждането на храм в селото. В протокол от събранието на 24 юли 1934 г. е отбелязано решението строителството да започне през пролетта на 1935 г., след като *„по различни причини е отлаган тоя въпрос“*, и се вземат предвид неколkokратните напомняния на Врачанската митрополия по въпроса. На това събрание се обсъжда набавянето на материали и работна ръка. Църковното настоятелство има влог в местната кооперация „Цвят“, основана през 1923 г. Тъй като кооперацията няма възможност да изплати парите, ръководството ѝ предлага да осигури строителни материали за част от дължимата сума. Предложението е прието от настоятелството. От кооперацията ще се доставят 50 хиляди тухли по 300 лв. хилядата, 100 кубика ломен камък по 70 лв. кубика, годен за строеж, и 10 хиляди кг вар гасена по 70 ст. килограма, като всичко ще се прекара на мястото за строеж. А останалата дължима сума ще се изплати при започване на самия строеж. Отбелязани са и изискванията за качеството на материалите – *„тухли сурови или черни няма да се приемат“*, по здравина и размер трябва да отговарят на указаното в плана за строеж, камъните да са във *„фигури за удобното им измерване“*. След като материалите се доставят на определеното място и бъдат одобрени от специална комисия, посочена от настоятелството или от архитекта, на кооперацията ще се издаде оправдателен документ за сумата. Работната ръка ще се осигури чрез трудовата повинност на 100 пешаци и 100 колари, осигурени с решение на общината от 1933 г. Предвид това, на утвърдения план за строеж и на сумата от 160 115 лв., с която разполага църковното настоятелство, строителството може да започне. Уточнява се, че строежът ще се извършва по *„стопански начин“* – доставката на материалите, с изключение на тези от кооперацията, ще става директно от *„пазаря“*; стойността на всеки вид материал не трябва да надвишава 50 000 лв., съгласно чл. 172 от Закона за бюджета, отчетността и предприятията (бр.7/12 април 1934 г., Държавен вестник).

С цел да се осигурят допълнителни средства за строежа на храма, започващ пролетта на 1935 г., църковното настоятелство решава на свое събрание от 18 ноември 1934 г. да се *„разхвърли на християните изъ с. Рупци да заплатятъ на декаръ работна земя по 2 лв.“*. Но тъй като то *„не е власно да наложи тоя извънреденъ данъкъ“*, моли общината за това.

В протокола на събранието от 2 декември 1934 г. е отбелязано, че настоятелството упълномощава свещеник Георги Цанов да изтегли сумата от 418 лв. от парите му, за да се заплати идването на архитект Христо Дандолов от Плевен в селото, който да одобри тухлите и камъните, предоставени за строежа от кооперация „Цвят“.

Следващото решение на църковното настоятелство е отразено в протокол с дата 25 декември 1934 г. – да се отдаде на търг чрез явна конкуренция направата на параклис в с. Рупци, като ще се съобрази със Закона за бюджетната отчетност и приходите на предприятията. След края на Първата световна война в страната се наблюдава подем в строежа и изписването на нови храмове. Практика е архитектурните проекти на сградите да бъдат решавани с конкурси.

В първия протокол за 1935 г., записан на 24 февруари, се обсъжда въпросът за собственост и издръжка на църквата. Храмът няма своя земя, приходите от *„разните чинодействия“* едва покриват разходите, няма средства за закупуване на инвентар. Съгласно чл. 1, буква „в“ от Закона за трудовите земеделски стопанства (публикуван в бр. 194/26 ноември 1934 г.) църквите имат право на оземляване. Църковното настоятелство моли общинското ръководство в Червен бряг да оземли със 100 декара църквата в с. Рупци. По отношение на материалите за строеж църковното настоятелство само ще осигури за своя сметка ломени камъни, тухли, вар, пясък, вода, железобетон и ще извърши землените работи; останалото ще е за сметка на предприемача.

От протокол № 4 с дата 17 март 1935 г. се разбира, че е взето решение на 6 април 1935 г. да се проведе обявеният търг за направа на параклис в селото. Обявлението за провеждане на търг е публикувано под № 10 в Държавен вестник, бр. 51 от 6 март 1935 г. В протокола от 7 април е вписан и победителят – архитект Лазар Ст. Габровски и Йото В. Габрески от с. Гложене. Те дават *„най-износна цена за църковната каса – 37% под девизната стойност“*. В процеса на строеж възниква нужда от още средства. Основатайки се на решението си, че само ще осигури средства за някои материали, настоятелството упълномощава касиера Никола М. Начов и председателя свещеник Георги Ив. Цанов да изтеглят

одит от Телеграфо-пощенската станция и Българска земеделска банка в Червен бряг колкото и когато има нужда.

По строежа на храма важно решение е отразено в протокол № 7 от 9 юни 1935 г., базирано на препоръките на областния архитект Христо Дандолов от 24 май 1935 г. – поради малките размери „да се увеличи квадратурата на църквата с направа на галерия“ – бетонна с дървени парапети. За работата по галерията ще се заплати на предприемача сумата от 1600 лв. За направата на колоните пред входа настоятелството само ще заплати на майстора каменар от с. Кунино Христо Митовски 2200 лв., а превозът и поставянето им ще са за негова сметка.

В хода на строителните дейности се разбира, че не са предвидени „в поемните условия“ (по план) кръжила, стълба за галерията и прозорци за кубето на църквата. На заседанията си църковното настоятелство решава само да осигури материалите за пропуснатите елементи и да заплати на майстори за работата. За кръжилата (пояс на люнетите, които завършват колонадата икони от царския ред) майсторът на строежа иска 8000 лв. само за работа. Поради голямата сума е прието „устното предложение на Христо Кацарски от гр. Червен бряг“ да ги изработи за 1800 лв. За направата и поставянето на прозорците на тишлерът⁶ Атанас Георгиев Манов ще се заплатят 800 лв., а за боядисването им в тъмносиньо – на бояджията Иван Петров от Червен бряг – 250 лв.

В отделен протокол е отразено разискването за направата на иконостас за църквата – № 2 от 19 май 1936 г. След преглед на постъпилите три оферти: на Иван Георгиев – художник резбар от с. Рила; от резбарската школа на Иван Травницки и на художника Стефан Шарич от София, „най-износна“ се оказва тази на Стефан Шарич. Но въпреки изгодната оферта, поради липса на средства настоятелството решава грубата работа по направата на иконостаса и архиерейския трон да се извърши от тишлерите Христо Лалов, Атанас Манов и Иван Велинов, всички от с. Рупци. За своята работа те ще получат сумата от 800 лв., а настоятелството ще ходатайства тази им работа да се приспадне от временната трудова повинност за 1936 г. Отговорен за допуснати грешки и загуби ще се държи Атанас Манов. Художествената част – изписването на иконите, ще се извърши от Стефан Шарич, когато настоятелството има пари да му заплати. Всички необходими материали отново ще ги осигури настоятелството. За да може да се разплати с предприемача, е решено касиерът Никола Начев и свещеник

⁶ Тишлер - дърводелец, нем.

Георги Цанов да изтеглят пари от сметките в Телеграфо-пощенската станция и Българската земеделска банка в Червен бряг.

В протокол № 4 за 1936 г. е вписано решението да се приеме офертата на резбаря М. Манов от с. Кнежа за изработване на иконостаса, посочен в план. За материали, работа и поставяне той ще получи 450 лв. За изработката и поставянето на царските двери ще му се платят 1000 лв., като настоятелството ще ги приема при условие, че майсторът е „спазил църковната резба“. Резбарят трябва да изработи за празното място на иконостаса дърворезба на лозов прът, за което ще получи сумата от 400 лв.

В последния протокол за 1936 г. под № 5 от 21 декември се разисква въпросът за обзавеждане на църквата с утвар и покъщнина. Решено е да се поиска от Врачанското свещеническо братство⁷ на кредит 1 комплект светли одежди; 1 напрестолен свещник; 4 кандила; напрестолна покривка и една завеса. Настоятелството в с. Рупци се задължава през 1937 г. да изплати стойността на църковната утвар и потреби.

Тъй като църквата е почти готова и може да се служи в нея при лошо време, трябва да се назначи и църковен певец. За такъв е избран Стоян М. Момчилов, завършил Самоковската духовна семинария. За свещопродавач в храм „Света Параскева“ с. Рупци е назначен Ангел Николов, за клисар – Нако Йотов. За да се набавят средства за материали за църковна ограда, е решено да се продадат 36 брястови дървета, намиращи се в гробищата. Сделката трябва да се извърши по доброволно спазаряване с конкурентите, като се оповестява с разлепени обявления на публични места и се извести чрез общинския барабан.

Църквата е осветена през 1939 г., избира се и ново църковно настоятелство. Това е отразено в протокол № 4 от 30 април – председател остава свещеник Георги Ив. Цанов, членове са: Дако Тодоров, Васил Илчев, Димитър Димитров, Симион Цеков, Атанас Димов, проверителна комисия – Илия Велинов, Илия Андреев. Протоколите започват да се подпечатват с печат на настоятелството.

Освен църковни въпроси, настоятелството разглежда и стопански. В протокол № 1 от 4 март 1945 г. се гласува сумата от 10 хиляди лева да се изтегли от средствата на храма при кооперация „Цвят“ и да се внесе за заема на свободата⁸. Свещеникът и касиерът на храма се упълномощават да извършат операцията.

⁷ Професионален съюз на свещениците от Българската православна църква, съществувал от 1903 до 1955 година

⁸ Вътрешнодържавен заем, сключен в България през 1945 г. със срок на погасяване 15 години при 5,5% годишна лихва за покриване на извънредните разходи на държавата с цел заздравяване на финансовото и стопанско положение на страната.

По въпроса за поддръжката на църковния двор и гробищата се решава да се проведе търг за кастрене на дърветата на 5 август 1945 г. В протокола от 12 август търгът е одобрен, като сумата е 4400 лв. Подобен е и протоколът от 13 май 1951 г. – отнася се за косене на тревата в гробището. На проведения търг се избира предложението на Георги Диков за 4810 лв. През 1953 г. за оценка на количеството трева от двора и гробището се излъчва комисия, която констатира, че в гробищата има зелена трева 1284,5 кг по 20 ст. килограма, а в двора – около 700 кг. Тревата е предложена на стопанството, но впоследствие е продадена на Моно Ангелов.

На църковните събрания се обсъждат и въпроси, свързани с назначаването и заплащането на църковните служители. Като се има предвид, че заплащането на клисаря е малко, му се разрешава да *„ползва тревата от гробищата, докато е служител при църквата“*, но не и да пасе добитък в гробището. Ако наруши това, той ще носи отговорност. През 1951 г. се назначава и църковен прислужник – Глигор Дюлгеров, като възнаграждението му ще е според предвиденото в бюджета на настоятелството, допълнително ще получава и сумите от кръщавки, погребения и други треби.

Настоятелството се занимава и с обществена дейност. За делегат на годишното събрание на Водния синдикат Златна Панега в гр. Луковит е изпратен свещеник Георги Цанов⁹. Това е отразено в протокол № 1 от 22 януари 1947 г.

По отношение поддръжката на храма през 1950 г. на събрание на църковното настоятелство е решено да се преобядиса вътрешността, тъй като е опушена. Свещеникът се упълномощава да изтегли сумата от 30 хиляди лева от местната кредитна кооперация, за да се заплати на бояджията. Той трябва да осигури материалите сам и да извърши следното – *„да постави цокъл във вътрешността с блажна кафява боя, другата част да се боядиса с постна боя, в която да бъде поставен туткал, за да не може да се изтрива и всички прозорци да се матират“*.

На 27 май 1951 година *„след църковен отпуст, в канцеларията на църквата“* се провежда избор на ново църковно настоятелство. *„Изборът трая в предвиденото време при пълнен ред и тишина“*. Новите членове са Иван Димитров Велинов, Илия Дилов Христов, Стоян Киров Георгиев, Васил М. Илчев; за проверителна комисия са избрани Борис Петков Тодоров, Андрея Стоянов, Христо Пелов Гетов.

⁹ „Воден синдикат Златна Панега“ е историческата организация, построила язовир „Луковит“ на река Златна Панега в периода 1926-1938 г., ползван предимно за производството на електрическа енергия от ВЕЦ-Луковит и за напояване на полските имоти между Луковит и Радомирици

През 1952 година, на 10 май в България се провежда парична реформа, целяща да се справи с инфлационната криза, предизвикана от инвестициите в тежката промишленост. Извършва се деноминация на валутата в съотношение 100:4, личните пари са обменени в съотношение 100:1, а банковите влогове – в различни съотношения (от 100:4 до 100:1). След реформата, на 12 май 1952 г., левът е вързан за съветската рубла с курс 1,70 лв. за 1 рубла. В тази връзка и съгласно нареждане на Врачанската митрополия се назначава комисия за проверка на наличната сума у църковния касиер и ревизия на количеството свещи, като се прави преценка на свещите.

Последният протокол, вписан в книгата, е от 10 октомври 1954 г. и се отнася за разискванията по бюджета на храма за 1955 г.

След кончината на свещеник Георги Цанов на 15 октомври 1955 г. енорията е поета от поп Борис, следват Иван Ничев от с. Рупци, Тодор Тонков от с. Радомирци. След 1973 г. свещеник е Крум поп Борисов от Червен Бряг.

През втората половина на XX век при комунистическата власт настъпват промени в религиозния живот. Ограничени са религиозните церемонии с въвеждането на граждански ритуали като кръщение, сватба, погребение; прекратява се преподаването на вероучение в училищата; отнемат се църковни имоти; репресирант се свещеници. След политическите промени през 1989 г. се възстановяват религиозните свободи, съществуващи храмове, манастири, параклиси и се строят нови.

На Всеправославния надюрисдикционен събор, проведен в София на 30 септември – 01 октомври 1998 г., е взето решение за отделяне на Плевенска епархия от Врачанската. Новоучредената епархия включва и Луковитската духовна околия, към която принадлежи и с. Рупци.

През 2003 г. се прави обновяване на сградата на църквата „Света Параскева“ по идея на инициативен комитет и със средства от дарения. Избрано е и ново църковно настоятелство. Храмът е осветен от плевенския митрополит Игнатий на 14 октомври 2003 г. Към днешна дата се обслужва от свещеник от Червен бряг.

THE CONSTRUCTION OF THE CHURCH OF „SAINT PARASKEVA” IN THE VILLAGE OF RUPTSI, MUNICIPALITY OF CHERVEN BRYAG

Maria Lilova

Regional Historical Museum – Pleven

Abstract: In the millennial history of the Christian religion, the temple is the place where rituals are performed in forms established by experience and the basic laws of worship. Over time, it has become and established itself as one of the symbols of Christianity.

During the period 1930-1974, hundreds of chapels, churches and monasteries were built and renovated in the Vratsa diocese. One of these churches is the church of “St. Paraskeva” in the village of Ruptsi, Cherven Bryag municipality. Information about the path of its construction is contained in the protocol book of the church board in the village of Ruptsi, kept from May 29, 1932 to December 1954.

Keywords: church; “St. Paraskeva”; village of Ruptsi; church board.

Мария Лилова

Уредник

Отдел „История на България XV-XIX век”

Регионален исторически музей – Плевен

гр. Плевен, ул. „Стоян Заимов” № 3

E-mail: marialilova73@mail.com